

Kollel Yom Rishon

Establishing a Time for Maariv

הקטרת אימורין וקביעת זמן תפילת הערב

1. Vayikra 5:1-7, 10
2. Iben Ezra Vayikra 5:7
3. Gemara Chulin 21a
4. Teshuvos HaRashba 1:276
5. Introduction to Makor Baruch
6. Gemara Brachos 26b
7. Gemara Shabbos 24b
8. Gemara Menachos 72b
9. Magen Avraham 266:1
10. Tur Orach Chaim 236
11. Beis Yosef Orach Chaim 236
12. Piskei Chasam Sofer 34
13. Ohr Sameach Hilchos Tefilla 10
14. Trumos Hadeshen 1:1
15. Pnei Yehoshua Brachos 2a
16. Chafetz Chaim Vayikra 5:11

Rav Baruch Simon

Sunday, March 13, 2005

Kollel Yom Rishon is a program of the Max Stern Division of
Communal Services of the Rabbi Isaac Elchanan
Theological Seminary, an affiliate of Yeshiva University

1. ויקרא פרק ה

(א) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו: (ב) או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: (ג) או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם: (ד) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: (ה) והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה: (ו) והביא את אשמו ליקוק על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו: (ז) ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה ליקוק אחד לחטאת ואחד לעלה: (י) ואת השני יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו:

2. אבן עזרא ויקרא פרק ה פסוק ז

אחד לחטאת ואחד לעולה ויאמר רב יצחק, כי טעם אחד עולה, בעבור שלא תגיע ידו, אולי עלה על רוחו מחשבה. והקרוב אלי שהאחד - כנגד האמורים, והשני - חטאת כמשפט:

3. תלמוד בבלי מסכת חולין דף כא עמוד א

דתיא: (ויקרא ה') ואת השני יעשה עולה כמשפט - כמשפט חטאת בהמה, אתה אומר: כמשפט חטאת בהמה, או אינו אלא כמשפט חטאת העוף? כשהוא אומר והקריבו - חלק הכתוב בין חטאת העוף לעולת העוף, ומה אני מקיים כמשפט? כמשפט חטאת בהמה, מה חטאת בהמה אינה באה אלא מן החולין וביום ובידו הימנית, אף עולת העוף אינה באה אלא מן החולין וביום ובידו הימנית

3a. תלמוד בבלי מסכת חולין דף כב עמוד א

ביום (ויקרא ז') מביום צוותו נפקא! כדי נסבה.

3b. רש"י מסכת חולין דף כב עמוד א

מביום צוותו נפקא - למה ליה למילפא מחטאת בהמה הא בכולהו קרבנות כתיב ביום צוותו להקריב דמשמע ביום ולא בלילה וכל הקרבנות במשמע.

4. שו"ת הרשב"א חלק א סימן רעו

שאלת הא דגרסינן בפרק קמא דשחיטת חולין (דף כ"ב) גבי כמשפט ביום מביום צוותו נפקא. סלקא דעתך אמינא הני מילי חטאת העוף. אבל עולת העוף אימר לא. קא משמע לן. וקשיא לי מאי אולמא דחטאת העוף דתיליף מביום צוותו טפי מעולת העוף? ורצו לתרץ לי דלא ילפינן למד מלמד בקדשים ולא ידענא מאי קאמר. תשובה גם אנכי לא ידעתי. ואם הקושיא קושיא דכריהם לא יעלו ארוכה לה. אלא שהקושיא אינה דגירסא משובשת נזדמנה לך. ואנן הכי גרסינן ביום מביום צוותו נפקא כדי נסבא. כלומר בכל הקרבנות כתב ביום צוותו להקריב. דאלמא בין חטאת בהמה בין חטאת העוף ועולת העוף. וכן כל הקרבנות מהתם נפקא דכולהו ביום ולא בלילה. ופריק אין הכי נמי ומאי דקתני מה חטאת בהמה ביום כדי נסבה ואין העיקר אלא מה חטאת בימין. וכן הגירסא בכל ספרינו. ורש"י ז"ל זה לשונו מביום צוותו נפקא למה לי למילפה מחטאת בהמה? הא בכולהו קרבנות כתב ביום צוותו להקריב דמשמע ביום ולא בלילה וכל הקרבנות במשמע.

5. הקדמה לספר מקור ברוך

ופה מקום אתי למסור מה ששמעתי מפיו הק' כשקבר פעם את הגאון ר' מאיר שמחה בדבינסק מצאו שהיה שמח ביותר וזחה דעתו עליו ואמר לו שזה עתה נתחדש לו דבר נפלא לאמיתה של תורה וכשנתנמנם קצת ראה וחלומו שבפמליא של מעלה יושבים כל גדולי עולם ומשוחחים ביניהם שחסר עתה בעולם התורה מי שיכוון אל האמת ועמד הרשב"א ז"ל ואמר שבדבינסק יושב רב אחד ולומד וכוון אל האמת יותר ממני וזהו שבתשובות הרשב"א סימן רע"ו נשאל על לשון הגמרא חולין כב דעוה"ע אינה באה אלא ביום כמו חטא בהמה ומקשי ביום וביום צוותו נפקא סד"א הנ"מ חטה"ע אבל עוה"ע אימא לא, קמ"ל. וזה תמוה דאיך יעלה על הדעת שתהיה כשרה בלילה וכתב דגרסא משובשת היא ויש למוחקה וגאון הרמ"ש פי' זה עפ"י דברי הרשב"ע ויקרא פרק ה פסוק ז שכל' דהא דחייבה תורה להביא תחת חטאת בהמה חטה"ע ועוה"ע זהו מפני שבחטה"ע ליכא אימורין לכן צריך להביא עוה"ע תחת אימורין של חטאת בהמה ולזה הו"א דעוה"ע כשר בלילה כמו אימורין שהרי עיקר הבאתו הוא במקום אימורין וגרסת הגמ' נכונה והנה עצם הדבר כבר מובא באו"ש הל' מע"ש פ"ז ה"ג ובמליואים מוסיף גירסת הרשב"א וכותב שם ושמחתי מאד שהנחתי ד' בדרך אמת רק מספור המעשה רואים אנו כמה גדלה שמחתו בהרגישו שכיוון לאמתה של תורה שם חיבר ספרו מקור ברוך ח"א.

6. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב - שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב; רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע - שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה;

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כד עמוד ב

אבי אמר: אמר קרא (במדבר כח) עלת שבת בשבתו - ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביום טוב.

8. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף עב עמוד א

אמר ר' שמעון: בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה, ולא היה ממתין להן עד שתחשך.

9. מגן אברהם אורח חיים סימן רסז ס"ק א

אבל להמסקנא דאי בעי עביד כמר וכו' רשאי להקדים בע"ש אע"פ שבחול עושה כרבנן וכ"ד הרמב"ם למעיין שם דלא כמ"ש בכ"מ: ונ"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתנן דאמרינן ולא עולת חול בשבת כדאי' בשבת דף ק"ד וכיוצא בזה בב"י סי' רל"ו בשם הכל בו

10. טור אורח חיים סימן רלז

סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום ותיקנו לאומרו לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין אבל ערבית שאין תמיד לכפר תקנו לומר והוא רחום ויש אומרים לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום וגם מפני שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות כי יש בו י"ג תיבות הרי לג' פעמים ט"ל תיבות כמנין המלקות

11. בית יוסף אורח חיים סימן רלז

סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום וכו' (תהלים עח לח) ויש אומרים לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום וגם מפני שאומרים אותו שלש פעמים בשעת המלקות. פירוש יש אומרים שהטעם שאומרים והוא רחום הוא מפני שנהגו ללקות ערבית קודם התפלה ועל ידי כך מתכפר להם לכך נהגו לומר בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות פסוק והוא רחום שמוזכר בו כפרת עון. וגם קשר אחר יש לפסוק זה עם המלקות שאומרים אותו שלש פעמים בשעת המלקות ולכן בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות תקנו לאמרו ואח"כ בא ליתן טעם למה אומרים אותו בשעת המלקות ואמר שהטעם הוא לפי שיש בו י"ג תיבות וכשאומרים שלש פעמים עולה ל"ט תיבות כמנין המלקות כך נראה לי ליישב לשון זה: וז"ל הכל בו (סי' כח) למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית משום דאמרינן (תנחומא פנחס אות יג) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון שתמיד הבוקר מכפר עוונות הלילה ותמיד הערב מכפר עוונות היום ולכך תקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עוונותינו יומם ולילה שחרית אנו אומרים אותו בסדרי קדושה ותקנוהו נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אנו אומרים אותו לפי שאין איברי תמיד הערב קרבים בליל שבת דכתיב (במדבר כח י) עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וכן ביום טוב ולכן תקנו לומר והוא רחום בתפלת ערבית מה שאין כן בשחרית ומנחה לפי שבאותן תפלות היו מקריבין תמידין והיו מכפרין ובתפילת ערבית אין מי שיכפר ותקנו בה לומר והוא רחום ועוד שכל היום אדם חוטא ובערב צריך אדם לומר כפרה על חטאו עכ"ל:

12. פסקי חתם סופר שבת קדש הלכה לד

לא טבל בליל שבת קדש הפת במלח (והטעם כי על כל קרבנך תקריב מלח לא שייך בליל שבת קדש כי אין הקטר חלבים ואימורים בליל שבת קדש איברא דלפי הב' הרמ"א סי' קס"ז ס"ה צריך שפיר לטבול.

13. אור שמח הלכות תפילה פרק י

והנה תפילת ערבית בשבת כיון דהוא נגד איברים ופדרים של תמיד של ע"ש הלא אין אברים של חול קרבין בשבת וצריך לאמר דהוא נגד שאיברי תמיד מתעכלין והולכין כל הלילה והוי כמשלה בהן האור דהן קרבין דאל"כ הא קיי"ל תמיד אין סופו דוחה השבת כמוש"כ רבינו בפ"א מהלכות תמידין. ומטעם זה יש לדון בהא שפסק בשו"ע או"ח סי' ק"ח סעי"א דאם שכך יעלה ויבא במנחה דר"ח דאם יתפלל תשלומין בערב לא ירויח כלום דיש דעות פוסקים בזה דיתפלל על תנאי אם לא צריך לחזור ולהתפלל תהא נדבה ולפי זה בהיה ראש חדש בערב שבת דלא יכול להתפלל משום דאין נדבה בשבת. אמנם לפמש"ב דהוי כמשלה בהן האור תלוי זה בספק שנסתפק הריב"א בשאר קרבנות שמשלה בהם האור אם נעשו לחמו של מזבח למישרינהו בשבת דדלמא דוקא בתמיד מהני ה"ט משום דשם תמיד דוחה שבת בסוף פ"ק דשבת ולפ"ז תלוי בהא ויותר מסתברא שלא להתפלל בשבת בתנאי נדבה, ודו"ק היטב.

14. תרומת הדשן חלק א (שו"ת) סימן א

ברוב הקהילות נוהגין, בימים ארוכים בימי הקיץ, לקרות ק"ש של ערבית, ולהתפלל תפלת ערבית, ג' או ד' שעות לפני צאת הכוכבים. אם יש שום ישוב או טעם למנהג זה; כי גם הרבה ת"ח עם ההמון עם במנהג זה?
תשובה: דאין בידניו כלל, למצוא ישוב וטעם למה שנהגו להקדים כ"כ, זמן גדול ג' או ד' שעות; דהא דכתב ר"ת דמפלג המנחה ואילך חשוב לילה, כר"י, ויוצאין מאז ידי ק"ש ותפלה של ערבית. וכתב המרדכי ובהג"ה במיימון, וראבי"ה כתב דדברי ר"ת עיקר הם, והבא להחמיר ע"ע ולהמתין, עד כדברי שאר הגאונים מחזי כיוהרא ונקרא הדיוט; אם לא הורגל בשאר

פרישות. מ"מ זמן זה אינו, אלא שעה ורביע קודם צ"ה, אבל מנין לנו להקדים כ"כ? ובימי חורפי, ראיתי בתוס' בברכות בפ"ק, דיש רוצין לומר: דבימי הקיץ שהימים מאריכין, אנן מחשבינן שעות הלילות לשעות קטנות, ושעות היום לשעות גדולות. בדרך זה: שלעולם יעלו י"ב שעות ללילה, וי"ב שעות ליום. וכן הועתק לי, תשובה מאחד מהגדולים, שהשיב ג"כ לחשוב היום, לעולם רק לי"ב שעות, אפי' לימים ארוכים, לענין פלג המנחה. ובתוס' כיצד מעברין מדקדק בזה, לענין התקופה היאך מחשבינן השעות ליום ולילה בימים ארוכים וקצרים, ע"ש. ולפי חילוק זה היה ליישב, אם באנו להקדים יותר משעה ורביע, לפי אורך הימים; כגון באמצע הקיץ, שהיום מאריך ביש ארצות, כמו י"ח שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ונמצא כל שעה יתירה שליש מלבר. וא"כ משעה ורביע, תעשה ב' שעות פחות שמינית השעה בינונית. וע"כ לא יישבנו, אפילו ב' שעות קודם הלילה, כ"ש שלשה או ארבעה. ע"כ נראה, דאין ליישב כלל, בטעם ובסברת התלמוד, אלא יש לומר: שהמנהג נשתרבו על ידי תשות כח שירדה לעולם, ורוב ההמון תאבים ורעבים לאכול, בעוד יום גדול, בימים ארוכים. ואם היו אוכלים קודם מנחה, היו שוהים באכילה ובשתיה ולא יבאו כלל לבית הכנסת. ומהאי טעמא, אסרו כמה גאונים אפילו סעודה קטנה, סמוך למנחה גדולה. וא"כ לא הוי שפיר דמי כלל, לסעוד תמיד קודם תפלת המנחה, ומתוך כך, לא היה כח לת"ח, לפרוש ההמון עם, מלהתפלל תפילת ערבית, ולקרוא את שמע בעוד היום גדול. וכה"ג אשכחן, אפילו בדורות הראשונים, בימי רב האי גאון, כדאיתא באשירי ריש ברכות, ובימי ריב"א, כדאיתא בהגה"ה במיימון בהלכות תפילה: שהיו הצבור מתפללין וקורין את שמע בערבית, בזמן שהיה נראה לאלו הגאונים, שלא היתה תפלה וק"ש בזמנה, ואעפ"כ לא הוי מצי לעכבינהו. גם שמעתי בישיבה, מפי אחד מהגדולים, ששמע וקבל, כי בימי הקדמונים בקרימ"ש, התפללו ערבית וקראו את שמע, בע"ש בעוד היום גדול, כל כך, שהיה רב העיר שהיה מהגדולים הקדמונים הוא, וכל טובי הקהל עמו, הלכו לטייל אחר אכילה של סעודת שבת, על שפת הנהר דונא"י; והיו חוזרין לבתיהם קודם הלילה. גם נמצא כתוב, בשם אחד מהגדולים, שהורה להתפלל ערבית ולקרוא את שמע בעוד היום גדול מאוד, לצורך סעודת נשואין. מכל הלין משמע, דמקדם היה בקל להורות לקולא בדבר זה, וא"כ כיון דהתוספות בריש ברכות /דף ב' ע"א ד"ה מאימתי/ כתבו: דעבדינן תרי קולא דסתרי אהדדי בתפלה, משא"כ בכל מקום, ובק"ש נמי אליבא דרש"י, נפקינן בק"ש שעל מטתינו, נראה דאפילו ת"ח, אם הוא בצבור, שמקדימין להתפלל ולקרוא את שמע בימים הארוכים, אם אין יכול להפרישם, אין צריך להפריש מהם, אלא מתפלל וקורא עמהם ויוצא בזה. אבל אם הורגל בשאר פרישות, יתפלל ויקרא בזמן שתקנו חכמים, לפי כל הדיעות. הנראה לע"ד כתבתי.

15. פני יהושע מסכת ברכות דף ב עמוד א

והיינו כדפרישית לעיל בשם הדושי רשב"א ז"ל דזמן תפלת ערבית תליא בהקטרת איברים ופדרים שאין לה קבע לא לפניו ולא לאחוריו, ועל פי סברא זו יש לי ליישב דברי בעל תרומת הדשן בתשובותיו (סימן א') שכתב שאף בימי חכמים קדמונים היו מתפללים ערבית אף קודם פלג המנחה וכתב ג"כ הטעם דבתפלה הקילו בשם תוס'. ולכאורה דבריו תמוהים ולמאי דפרישית אתי שפיר שדקדק כן מלשון התוס' שהקשו דהוי כתרי קולי דסתרן ועל זה לא תירץ ר"י כלום ועל כרחך היינו משום דקושיא זו דתרת קולי דסתרן לא שייכי אלא לפירוש ר"ת דווקא שתולה בפירוש זמן תפלת ערבית לאחר כלות זמן תפלת מנחה שזה עיקר הוכחת ר"ת לפסק הלכה לענין זמן ק"ש, משא"כ לפירוש ר"י שנתן טעם אחר על מנהג שלנו לענין ק"ש א"כ אין הכרח לומר דתפלת ערבית ומנחה הא בהא תליא ותו לא הוי תרי קולי דסתר, ומזה הטעם גופא לא היה כח ביד הקדמונים למחות להתפלל ערבית אף קודם פלג המנחה משום דבתפלה הקילו משום טורח ציבור ואפשר דמיד לאחר מנחה גדולה מתחיל זמן תפלת ערבית שראויה להקטרת אימורין, ואי משום ק"ש בדיעבד סמכו העולם על שיטת רש"י דק"ש שעל המטה עיקר. כן נראה לי נכון וברור ליישב המנהג שהביא בעל תרומת הדשן ע"ש וממילא נתיישב לנכון לשון התוס' שלפנינו ודו"ק:

16. חפץ חיים על התורה ויקרא פרק ה פסוק יא

התורה חסה על העני שגם הוא ימצא כפרה על חטאו ואף על פי שאין ביכולתו להביא שה או שתי תורים יכול להביא קרבן עני בדלי דלות. ובפרוש אמרו ז"ל שעשיר אם הביא קרבן עני לא יצא ידי חובתו ועוד הביא חולין לעזרה כבמס' כריתות כ"ח א' וערכין י"ז והצדקה שאנו מחויבים לתת בימינו בזמן שאין ביהמ"ק קיים הוא במקום הקרבנות מלפנים ומכיון שכן אין העשיר יכול לפטור את עצמו בתרומת עני רק עליו לתת כפי הברכה וכפי היכולת ויש לך עני הנותן פרוטה ויוצא ידי חובתו ועשיר הנותן אלף זוז ועדיין לא יצא ידי חובת נתינה כי אשר ברכת ד' תתן לו ואם העני מפריש קב מעשרה קבין שלו על העשיר להפריש כור מעשרה כורין אשר לו.